

тування економіки, недостатність внутрішніх джерел капіталізації, гальмування розвитку вітчизняного фондового ринку, зростання прибутковості боргових інструментів держави і корпорацій на світових ринках.

В зовнішньоторговельній сфері: погіршення стану торговельного балансу через несприятливу кон'юнктуру світових товарних ринків (зменшення попиту та світових цін); курсові коливання світових валют; нестабільність курсу національної валюти; зміцнення сировинної орієнтації українського експорту; зменшення експорту високотехнологічної продукції; низький рівень диверсифікації поставок енергоресурсів [1, с. 40].

У відносинах з іноземним капіталом Україна виступає як сторона, яка приймає, яка зацікавлена в його залученні, заохоченні діяльності іноземних фірм у національній економіці. Проте успішна робота з ТНК неможлива без урахування змін, що відбуваються у поглядах на національний суверенітет і національні інтереси.

За період реформ так і не сформовано комплексного законодавства, що визначало б національний режим функціонування ТНК в Україні. Розрізнені юридичні норми, які регламентують діяльність іноземного капіталу в Україні, не узгоджені з нормами та стандартами міжнародного законодавства. По суті, Україна ще тільки має підключитися до

міжнародних механізмів, що регламентують відносини ТНК й національних держав як на двосторонній основі, так і на багатосторонньому рівні. При побудові відносин із ТНК слід узяти на озброєння перефразовану англійську формулу: "В Україні при роботі з ТНК немає постійних ворогів і друзів, є постійні інтереси" [6, с.88].

1. Власюк О.С. Теорія і практика економічної безпеки в системі науки про економіку. – К., 2008. – 234 с. 2. Гець В.М., Кизим М.О., Клебанова Т.С., Черняк О.І. та ін. Моделювання економічної безпеки: держава, регіон, підприємство: Монографія. – Х., 2006. – 240 с. 3. Батура О.В., Комарова К.В. Іноземні інвестиції в системі становлення ринкової економіки України. – Д.: Наука і освіта, 2002. – 180 с. 4. Гайдуцький П.І., Баліцька В.В., Суярко С.М., Черванчук С.А., Трифонов С.В. Іноземні інвестиції в Україні: Монографія. – К.: РВВ УкрІНТЕІ, 2004. – 248 с. 5. Іноземні інвестиції та національний капітал: парадигма взаємодії: Зб. наук. праць / Ред. Я.А. Жаліло. – К.: Сатсанга, 2001. – 108 с. 6. Пирог О.В. Іноземні інвестиції як фактор економічного зростання України // Економіка пром-сті. – 2005. – N 1. – С. 87-91. 7. Кириченко О.А. Фінансово-економічний механізм інноваційно-інвестиційного розвитку України. Монографія. – К.: НАУ, 2008. – 342 с. 8. Нижник Н.Р., Ситник Г.П., Білоус В.Т. Національна безпека України (методологічні аспекти, стан і тенденції розвитку): Навчальний посібник. – К.: Преса України, 2008. – 304 с. 9. Сухоруков А. Методологія оцінки рівня економічної безпеки // Вісник Київського національного торговельно-економічного університету, № 6, 2009. – С. 37-43. 10. <http://www.niisp.gov.ua> – офіційний сайт Національного інституту проблем міжнародної безпеки.

Надійшла до редколегії 09.06.2009

В. Батковський, здобувач

РЕСТРУКТУРИЗАЦІЯ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ У КОНТЕКСТІ СТРАТЕГІЇ ПОДОЛАННЯ НАСЛІДКІВ СВІТОВОЇ ФІНАНСОВОЇ КРИЗИ

У статті проаналізовано, які елементи антикризової політики Уряду України і Національного банку України були найбільш ефективними. На підставі міжнародного досвіду подолання системних банківських криз визначено, які ще додаткові заходи доцільно застосувати, щоб підвищити стійкість банківської системи України від зовнішніх потрясінь.

The author analyzes joint policy efforts of Ukrainian authorities and National Bank of Ukraine to overcome consequences of financial and economic crises. It was determined additional policy measures with taking into account international experience in solving banking crises.

У наш час світова економіка зазнала найгірших з 1930-х років фінансових потрясінь. Фінансова система переживає період безпрецедентного розбалансування, свідченням якого є колапс або близькість до колапсу великих, а в деяких випадках системно важливих, фінансових установ, ослаблення фінансової системи з причини зростаючих втрат через непродуктивні та неліквідні активи, зростаюча непевність стосовно наявності та вартості фінансування та подальше погіршення стану портфелів запозичень. Фінансова криза, яка виникла на іпотечному ринку США, поширилася на інші розвинуті країни. Від кризи постраждали країни з ринками, що формуються, серед яких – Україна. Поточні тенденції щодо спаду світової економіки вказують на те, що фінансова криза перетворилася у глобальну економічну рецесію.

На думку провідних економістів, першопрчиною рецесії виявилось порушення співвідношення повноцінних грошей і "квазігрошей" в структурі глобальної ліквідності на користь останніх, що призвело до нестачі ліквідних коштів у банківській системі [1]. Квазігроші, або майже гроші, кредитні гроші – високоліквідні активи, специфічні грошові форми, в яких грошова суть істотно послаблена, відхиляється від загальноприйнятих, стандартних форм. Використання квазігрошей має позитивний вплив на економіку: (1) дає можливість підвищити ліквідність ринку за рахунок запровадження в оборот додаткових платіжних інструментів квазігрошових форм, передусім векселів; (2) дає можливість зменшити масу платіжних засобів в обороті за рахунок вилучення їх у довготривалих депозитні вклади, що сприяє оздоровленню кон'юнктури ринків; (3) робить управління грошовою масою, а отже пропозицією грошей, більш гнуч-

ким і ефективним. Вирішальним фактором поширення грошей стала зростаюча довіра економічних контрагентів щодо можливості їх використати для забезпечення своїх майбутніх платежів [2].

Широкого поширення квазігроші набули в розвинутих фінансових системах, впродовж багатьох років ліквідність ринку активно підтримується за рахунок сек'юритизованих активів, які виступають найбільш привабливим об'єктом фінансових інвестицій. Так, одним з найпоширеніших операцій на фондовому ринку став розподіл пакетів позик, що складаються з іпотечних кредитів, на транші з різними ступенями ризику і продаж пакетів іншим фінансовим установам, або за допомогою спеціальних інвестиційних структур.

Напередодні кризи транші з максимальним прибутком, але і максимальним ризиком, активно скуповували хеджеві фонди. Усталена практика зростання обсягів іпотечних кредитів впродовж останніх десятиріч, які надавалися домогосподарствам у рамках державних програм іпотечного кредитування, наблизила ситуацію, коли нестачу ліквідності на ринку покривали недостатньо капіталізовані установи, хеджеві фонди, спекулятивна природа яких не викликає сумнівів в бізнесових колах. Нарешті, раптове зниження вартості на "субпрайм" облігації іпотечного кредитування – високо ризиковані позики, видані домогосподарствам, які мають незадовільну кредитну історію, – завдало значних збитків хеджевим фондам, частина з яких збанкрутіли. Обвал цін на іпотечні облігації посилювали за рахунок масового розпродажу уцілілими хеджевими фондами неясних активів заради власного порятунку. В результаті, нестача ліквідних коштів вплинула на платоспромож-

ність банківської системи, що позначилося на кредитуванні економіки. Додатковими факторами стало поширення спекулятивних операцій у сфері кредитування, зростання цін на основні біржові товари, дефіцит ресурсів, продовольства, зміни торговельного балансу на користь країн експортерів, до яких світова економіка не мала достатньо часу, щоб пристосовуватися.

Причини кризи в країнах з ринками, що формуються, дещо відрізняються від тих, що мали місце в розвинутих країнах. В цих країнах ринки похідних інструментів не були настільки розвинуті, щоб бути постачальниками ліквідності. Головним фактором погіршення економічної ситуації в цих країнах стало суттєва залежність економік від надходжень іноземного капіталу та експорту в умовах зниження цін на товари, які виготовляються на експорт. Нестачу ліквідних коштів посилив вплив капіталу за кордон, масові зняття депозитів вкладниками, зростаючий попит на іноземну валюту як з причини необхідності обслуговування корпоративним сектором зовнішньої заборгованості, так і з метою здійснення валютних спекуляцій. Банківська система цих країн зазнала значних збитків, а зростаючий попит на іноземну валюту створив передумови для девальвації національної валюти. Вжиті адміністративні обмеження на рух капіталу і зняття вкладів лише посилювали недовіру до банківської системи та ажіотаж на валютному ринку.

Експерти Міжнародного валютного фонду (далі – МВФ) серед ключових причин поточної світової кризи вбачають недоліки економічної політики у галузі фінансового регулювання, макроекономіки і глобальної архітектури. Політика регулювання виявилася неспроможною оцінити небезпеку концентрації ризиків в результаті запровадження фінансових новацій. Макроекономічна політика не врахувала накопичення системних ризиків в фінансовій системі і на ринках житла. Недоліком глобальної архітектури стала роздробленість системи наглядю, яка не дозволила адекватно оцінити уразливість і виявити негативний взаємний вплив ринків [3].

Банки займають провідне місце у фінансовому посередництві, оскільки через нього вони встановлюють зв'язки майже з усім економічним оточенням і мають можливість впливати на переважну частину економічних процесів. Банки є постачальниками кредитних ресурсів і широкого асортименту різних послуг для реального сектору.

Банківська система як в розвинутих країнах, так і країнах з ринком, що формується, не продемонструвала стійкості під час кризи. Більш того, в усіх охоплених кризою країнах, хоча у різних масштабах, проявилися характерні ознаки системної банківської кризи: скорочення кредитних потоків, зниження вартості активів, і порушення виконання банками функції фінансового посередництва. За таких умов реформування банківської системи на глобальному і національному рівнях одночасно з удосконаленням регулятивної політики стає обов'язковим елементом стратегії виходу постраждалої країни з фінансово-економічної кризи.

Уряд України, спільно з Національним банком України, вжили низку антикризових заходів, серед яких – захист банківської системи від наслідків глобальної кризи і відновлення функціонування банків в умовах економічної рецесії. У статті ми проаналізуємо наскільки такі елементи антикризової політики були ефективними, а на підставі міжнародного досвіду подолання системних банківських криз, визначимо, які додаткові заходи доцільно застосувати, щоб підвищити стійкість банківської системи України від зовнішніх потрясінь.

На думку міжнародних експертів Україна є найбільш постраждалою країною від фінансової кризи з числа

країн з ринком, що формується. Ситуація в українській економіці різко погіршилася від початку кризи, реагуючи на негативні умови торгівлі та вплив капіталу. Скоротився експорт, намітився значний спад виробництва, стрімко зросли споживчі ціни і ціни виробників, пристосовуючись до шоку умов торгівлі та виснаженню потоків іноземного фінансування під час кризи, майже на 40 % знизився обмінний курс національної валюти.

У першому кварталі 2009 року падіння в економіці продовжилось: реальний ВВП впав на 20.3 % при падінні інвестицій в основний капітал та приватного споживання на 48.7 % та 11.6 % відповідно. Показники виробництва залишалися низькими протягом другого кварталу, при цьому скорочення промислового виробництва становило близько 31 % протягом першої половини 2009 року.

Не дивлячись на те, що інфляційний тиск знизився, зростання споживчих цін сповільнилося до 15 % у червні 2009 року, а вплив банківських депозитів зупинився, ситуація в українській економіці характеризується як нестабільна. Основною загрозою виступає фіскальна ситуація; відкладене реформування ціни на внутрішньому газовому ринку реалізувалося у несприятливий момент, коли необхідність фінансування газотранспортної сфери співпала з падінням податкових надходжень і значними видатковими зобов'язаннями. Очікується, що у 2009 році падіння реального ВВП складе близько 15 %, після чого у 2010 почнеться повільне відновлення економіки [4].

Банківська система відповідно до Державного реєстру банків України за станом на 1 червня 2009 року налічує 199 банків, з яких 184 мають ліцензію на здійснення банківських операцій (у тому числі 159 – акціонерних товариств (128 – відкритих, 31 – закритих), 25 – товариств з обмеженою відповідальністю). Дії банків під час кризи, зокрема, підвищення в односторонньому порядку процентних ставок за раніше наданими кредитами, істотне посилення вимог до позичальників, відмови вкладникам у достроковому поверненні депозитів підірвало довіру до банківської системи, а також по відношенню до Національного банку України. Зокрема, відтік коштів з банківської системи за період кризи з жовтня 2008 року оцінюється у розмірі близько 90 млрд. грн.. Лише у першому кварталі 2009 року гривневі і валютні депозити скоротилися на 30 % і 13 % відповідно. Брак коштів в окремих банках наприкінці лютого призвів до підвищення вартості ресурсів на міжбанківському ринку; процентні ставки за кредитами овернайт в окремі дні досягали 68.6 % річних.

Сьогодні однією з проблем більшості українських банків є їхня недостатня капіталізація. Незважаючи на те, що в останні роки відбувалося зростання рівня капіталізації (лише за 2007 р. приріст її сумарного балансового капіталу становив 63,5 %), темпи збільшення капіталу банків не встигають за розширенням їх зобов'язань та активів (78,0 % і 75,3 % відповідно) [5].

Система гарантування вкладів має суттєві вади, основним з яких недостатній обсяг коштів, які накопичені у Фонді гарантування вкладів фізичних осіб. Зокрема, на 01.06.2009 р. Фондом гарантування вкладів фізичних осіб було акумульовано 4.6 млрд. грн., проте ця сума значно менше обсягів депозитів, які вкладники вимагатимуть відшкодувати відповідно до законодавства у разі масового банкрутства банків: на початок 2009 року депозити фізичних осіб лише одного з банків з тимчасовою адміністрацією, становили близько 10 млрд. грн. Наразі розмір гарантованої суми відшкодування закладами становить 150 тис. грн. [6].

Відповідно до міжнародної практики розв'язання системних банківських криз процес реструктуризації банківської системи складається з трьох етапів [7]:

1. Вирішення проблеми нестачі ліквідності через стабілізацію зобов'язань банківської системи і зупинення масового відтоку вкладів на початку кризи.

2. Усунення з системи неплатоспроможних і нежиттєздатних банків, відновлення фінансової стійкості і рентабельності банків.

3. Здійснення реструктуризації активів і корпоративної заборгованості у середньостроковій перспективі.

Дефіцит ліквідних коштів у банківській системі є типовим проявом системної банківської кризи. Відповідно, скорочуються обсяги кредитування, а вартість ресурсів на міжбанківському ринку зростає, загострюються ситуація з платоспроможністю банків, особливо тих, які мають значну частку депозитних зобов'язань у структурі зобов'язань, та неякісних кредитів. Найчастіше, причинами нестачі ліквідності є:

- ✓ масове зняття депозитів населенням;
- ✓ виведення коштів за кордон;
- ✓ переведення готівки у іноземну валюту;
- ✓ накопичення неліквідних активів у банківській системі;
- ✓ непередбаченість коливання валютного курсу.

Відновлення довіри до банків є важливим заходом вирішення проблем у банківській системі. Зокрема, зупинити панічне вилучення коштів з банківської системи дозволяють урядові гарантії за депозитами – гарантування виконання банками всіх банківських зобов'язань. Посилення контролю за рухом капіталу і розширення пропозиції валюти на валютному ринку сприяють зупиненню відпливу капіталу за кордон і зменшенню ажіотажного попиту на іноземну валюту. Прийнятною є кредитна підтримка банків шляхом рефінансування, яка обов'язково узгоджується з програмою монетарних показників і супроводжується активним застосуванням заходів з поглинання надлишкової ліквідності на ринку щоб уникнути тиску на ціни і валютний курс. Важливими елементами політики є налагодження комунікацій з громадськістю, посилення відкритості центрального банку і уряду щодо рішень та їх наслідків. В окремих випадках, можливі тимчасові адміністративні обмеження на зняття депозитів і операції з капіталом.

Криза для банківської системи України обернулася безпрецедентною втратою довіри у банківській системі України. В Україні напередодні кризи на початку 2008 року спостерігався високий рівень вільної ліквідності, зумовлений насамперед значними видатками бюджетних коштів, відповідно, Національний банк України переважно здійснював операції з мобілізації коштів банків. Дефіцит вільної ліквідності в банках почав спостерігатися на початку жовтня 2008 року через погіршення умов доступу до зовнішніх фінансових ринків, недовіру населення до фінансового стану окремих банків, що спричинили відплив коштів з банківської системи. Нестача ліквідності посилювалася з листопада 2008 року як результат повільних темпів зростання ресурсної бази та підвищеного попиту на іноземну валюту для погашення зобов'язань за коштами, залученими на зовнішніх ринках, й задоволення потреб імпортерів в іноземній валюті.

Національний банк України в оперативному порядку здійснював заходи щодо регулювання ліквідності у банківській системі, для чого були задіяні як інструменти банківського нагляду – економічні нормативи, у тому числі ліквідності; так і інструменти грошово-кредитної політики – обов'язкові резерви, процентна політика [8]. Були розширені можливості банків з підтримки ліквідності через механізми рефінансування, пом'якшено вимоги до формування банками обов'язкових резервів, зокрема норматив обов'язкового резервування за коштами в національній валюті знижено до нуля. Починаючи з квітня 2009 року Національний банк України як експеримент приймав під забезпечення кредитів рефінансування ак-

цій власників істотної участі в банку, а в подальшому цей механізм було запроваджено на постійній основі.

За допомогою інструментів адміністративного впливу було знижено спекулятивний тиск на валютний ринок. Зокрема, обмежено кредитування в іноземній валюті контрагентів, які не мають валютної виручки. Певне зниження ажіотажного попиту на іноземну валюту з боку населення було досягнуто завдяки запровадженню валютних аукціонів для позичальників. Особлива увага була приділена діяльності системних банків, у найбільш постраждалих банках введено тимчасову адміністрацію і мораторій на дострокове зняття депозитів. Додатково було визначено умови та порядок надання Національним банком України кредитів Фонду гарантування вкладів у тому випадку, якщо активів Фонду буде недостатньо для повернення вкладів населення.

Заходи щодо подолання наслідків кризи дали позитивний результат: уповільнилося зменшення ресурсної бази банків, скоротилися темпи випливу коштів з банківської системи, відбулася стабілізація ситуації на валютному ринку, знизився попит на іноземну валюту і у травні 2009 року було відмінено повний мораторій на довгострокове зняття депозитів [9].

Подальші кроки у напрямі вирішення проблеми нестачі ліквідності повинні бути комплексними, як на рівні центрального банку, так і на загальнодержавному рівні. Відновленню довіри до банківської системи сприятимуть спільні кроки Національного банку України і Уряду щодо надання гарантій за збереженням коштів вкладників, що надасть позитивний сигнал для ринку і створить передумови для відновлення довіри до банківської системи. Зокрема, у переважній більшості країн Європейського Союзу гарантований розмір відшкодування вкладів під час кризи було збільшено у декілька разів, а в таких країнах як Австрія, Німеччина, Ірландія та Словенія взагалі було зняте будь-яке обмеження розміру гарантованої суми відшкодування за вкладами.

Стабілізації ситуації на валютному ринку сприятиме проголошення чітких курсових орієнтирів та підтримка реального ефективного обмінного курсу на рівноважному рівні, скасування збору до Пенсійного фонду з операцій купівлі-продажу іноземної валюти на міжбанківському ринку.

Потребує удосконалення механізм валютних аукціонів, зокрема, що стосується посилення вимог щодо кількості і обсягу заявок від банків, відповідальності банків за достовірність поданих клієнтом підтверджуючих документів на купівлю іноземної валюти, визначення різних потреб банків у валюті, виявлення спекулятивних операцій і нерозголошення інформації щодо учасників та умов проведення валютних аукціонів. Необхідно дотримуватися принципів конкуренції і доступу всіх учасників до аукціонів. Можливим є обмеження кредитування всіх позичальників нерезидентів на користь позичальників резидентів.

Щоб уникнути критичного ставлення до дій Національного банку України з боку вкладників і відновити імідж надійного регулятора банківської системи, потрібно здійснити ряд важливих заходів. Зокрема, підвищити прозорість і зрозумілість операцій рефінансування: встановити чіткі, рівнозначні для всіх банків критерії доступу до механізмів рефінансування одночасно з формуванням стимулів до проведення операцій, що сприяють стабілізації ситуації на валютному і кредитному ринках. Так, банки, що відповідають нормативним вимогам і нарощують кредитні портфелі у реальний сектор економіки повинні мати переваги в отриманні кредитів рефінансування. З іншого боку потребує посилення контролю та підвищення вимог до банків, які отримали кредити рефінансування, або державні кошти на рекапіталізацію.

Доцільно контроль за ліквідністю на рівні регулятора доповнити контролем за ліквідністю на рівні банків, як це зроблено в інших країнах. Зокрема, управління фінансовими послугами Великобританії (Financial Services Authority) запровадило новий механізм контролю за ліквідністю безпосередньо в банках, які будуть самостійно здійснювати оцінку внутрішніх і ринкових ризиків ліквідності і доводити її до відома регулятора. За результатами проведеної оцінки ризиків банки мають можливість самостійно приймати рішення яким чином перерозподілити активи та пасиви, щоб зменшити вимоги до ліквідності, або покрити їх високоліквідними активами [10].

Для покращення ситуації у банківській системі і відновлення функції фінансового посередництва, що сприятиме економічному зростанню за нових ринкових умов, заходів щодо вливання капіталу може виявитися недостатньо. Кардинальні зміни передбачають реструктуризацію банківської системи, у тому числі шляхом скорочення кількості неплатоспроможних і нежиттєздатних банків.

Процес санації банківської системи розпочинають з діагностичного обстеження, за результатами якого банки поділяються на три групи: платоспроможні з недостатньою капіталізацією; неплатоспроможні; платоспроможні, які відповідають нормативним вимогам. Неплатоспроможні банки підлягають реструктуризації, банк передається під контроль держави або установи (наприклад, центрального банку), яка стає відповідальною за санацію банку і приймає рішення щодо: проведення рекапіталізації силами існуючих або нових акціонерів; здійснення рекапіталізації з використанням державних цінних паперів; ліквідації банку. Платоспроможним банкам надається державна підтримка, мета якої максимальне збільшення вартості банку та перетворення їх на привабливі об'єкти для майбутньої приватизації. Розробка стратегії санації банківської системи і відповідні заходи розробляються на підставі діагностичного обстеження.

Національним банком України спільно з Урядом було розроблено комплексну програму заходів щодо рекапіталізації та реструктуризації банківського сектору, яка передбачає: запровадження програми рекапіталізації банків; зміцнення системи страхування депозитів (гарантування вкладів) з метою посилення суспільної довіри до банківської системи та кращої мобілізації внутрішніх заощаджень через систему (в тому числі й через перерахування 1 млрд. грн. з прибутків Національного банку України); консолідацію банківської системи через більш потужний механізм вирішення питань проблемних банків.

З метою прискорення запровадження стратегії реструктуризації банків було призначено Експертну Раду високого рівня, яка складається з представників Національного банку України і Уряду. Було подано на розгляд Верховної Ради законопроект щодо процедур розв'язання питань проблемних банків. Національним банком України у листопаді 2008 року розпочато програму діагностичних обстежень банків із залученням аудиторських фірм, яка повинна дати відповідь на питання, як позначаться зміни економічної ситуації на якості банківських активів, ліквідності, позабалансових пасивів, прибутків та втрат, адекватності капіталу.

Урядом України передбачено у бюджеті 2009 року 44 мільярди гривень на порятунок фінансових установ [11]. Наразі такими, що потребують рекапіталізації, визано понад 20 банків. Необхідною умовою входження держави в капітал банку є попереднє введення в нього тимчасової адміністрації або куратора Національного банку України і введення мораторію на виконання його зобов'язань перед кредитором. Тимчасова адміністрація призначається терміном на один рік, вводиться мораторій на задоволення вимог кредиторів на шість місяців з дня прийняття рішення про призначення тимчасової адміністрації. Серед перших під рекапіталізацію підпадають саме сис-

темні банки, які не виконують своїх зобов'язань перед клієнтами та в яких введено тимчасове адміністративне управління Національного банку України. У травні 2009 року в банківській системі нашої країни налічувалося 15 банків, в яких призначено тимчасову адміністрацію.

Надалі, з метою відновлення платоспроможності банківської системи, пропонується посилити контроль за дисципліною банків щодо виконання платіжних доручень клієнтів та повернення депозитів, запровадити тимчасові адміністрації в інших проблемних банків і прискорити реструктуризацію банків. Загалом, необхідно поступово підвищувати рівень капіталізації банківської системи шляхом зростання вимог до мінімального розміру статутного капіталу банків, спрощення процедур реорганізації, злиття, приєднання банків.

Важливим є розширення залучення життєздатних банків до реструктуризації банківської системи. Проте слід врахувати те, що приватне поглинання одного чи більшої кількості проблемних системних банків може не призвести до скорочення витрат держави на стабілізацію банківської системи. Новий приватний власник банку, по-перше, буде вимагати у подальшому негайної суттєвої підтримки банку з боку Уряду, а також гарантій Уряду по зобов'язаннях банку. По-друге, можливим є зменшення вартості активів проблемного банку перед купівлею і виведенню найкращих активів та застави з банку. Додатково, приватні банки можуть не мати достатньої капіталізації, належного фінансового потенціалу і управлінських можливостей.

Нарешті, важливим питанням є реструктуризація активів і корпоративної заборгованості. Це складний процес, який потребує вирішення багатьох питань, зокрема, перегляду нормативного законодавства, розробки стратегії ліквідації фінансових установ, реструктуризації банківських активів і зобов'язань, змін прав власності тощо.

Під час кризи проблема якості активів у банківській системі продовжує чинити тиск на економічну активність багатьох країн, особливо вона загострюється при необхідності рекапіталізації банківської системи. Згідно останніх оцінок "Звіту МВФ з питань глобальної фінансової стабільності" [12], обсяг списань активів, у тому числі в США, які доведеться провести всім утримувачам таких активів з початку кризи до 2010 року, збільшився з 2,2 трлн. доларів США до 2,7 трлн доларів США. Причинами зростання обсягів списань активів стало погіршення базисного сценарію економічного зростання та розширення переліку активів, які беруть початок в інших країнах з розвиненими ринками. В цілому списання можуть досягти приблизно 4 трлн. доларів США, приблизно дві третини з цієї суми припадає на активи у банківській системі.

Підходи до вирішення проблеми накопичення проблемних активів у банківській системі залежать від особливостей діяльності банків в тій чи іншій країні, а також від природи та накопичених обсягів таких активів.

Один з методів, що використовувався дотепер у Великобританії є обмін цінних паперів у власності банку, торги за якими в умовах фінансової кризи тимчасово не здійснюються, на ліквідні державні цінні папери. При цьому банк залишається відповідальним за всі ризики, що пов'язані з наданими неліквідними цінними паперами. Таку Спеціальну програму з підтримки ліквідності (Special Liquidity Scheme) було запроваджено Банком Англії в період поточної кризи [13].

Альтернативним методом є розміщення безнадійних активів в окремій установі, яка спеціалізується по управлінню проблемними активами, у так званому "поганому" банку. Даний підхід був застосований у Швейцарії відносно компанії "UBS", його у даний час використовує Ірландія. Головні переваги методу – його прозорість і оперативність; у разі переведення значної частини проблемних активів до спеціалізованої установи, баланс банку істотно "покрощується".

Сучасним підходом є залучення приватних інвесторів до купівлі проблемних активів. Зокрема, у США банкам було запропоновувало нову схему залучення приватних інвесторів до викупу активів, які або є проблемними, або з якими пов'язаний ризик істотних збитків. На це Уряд США асигнував від 75 до 110 млрд. дол. США урядових коштів. За схемою банки формують пул проблемних активів, ринкову вартість якого визначає Федеральна корпорація з страхування вкладів за результатами проведеного аукціону. Приватний інвестор викуповує у банку пул проблемних активів за половиною вартістю, при цьому іншу половину вартості пулу сплачує банку Державне казначейство. Одночасно приватний інвестор отримує гарантії Федеральної корпорації з страхування на відшкодування збитків у разі значного (>15%) зниження вартості викупленого пулу облігацій. Прибуток за проблемним пулом буде порівну розподілено між державою і приватним інвестором.

У наш час особливого значення набуває міжнародна співпраця з питань проведення вартісної оцінки проблемних активів і визначення частки збитків, яку понесе держава. Досі не розроблена методологія вартісної оцінки неліквідних сек'юритизованих кредитних інструментів. У тих випадках, коли активи не знаходяться в регулярному обігу і їх ринкові ціни засновані на "термінових продажах", вартісна оцінка повинна проводитися, виходячи з очікуваних економічних умов, з тим щоб визначити чисту поточну вартість майбутніх потоків доходів. Застосування єдиної, узгодженої з усіма країнами, методології дозволить уникнути надмірно позитивних оцінок, регулятивного арбітражу і конкурентних спотворень.

За даними Національного банку України на початок березня проблемні кредити (просочені та сумнівні) дорівнювало 2,2% від загального обсягу пасивів банків, проте за неофіційними даними цей показник, залежно від банку, досягає 10-30% [14]. Проблема заборгованість є потенційним джерелом додаткових коштів для банку, повернення якої може стати вирішальним кроком під час кризи. Тому банки розпочали процес реструктуризації проблемної корпоративної заборгованості і заборгованості населення. При цьому в корпоративному секторі цей процес набагато складніший і більш витратний, ніж при роботі з населенням, де опрацьовані стандартні програми.

Зниження реальних доходів підприємств і домогосподарств в результаті спаду економічної активності може вплинути на якість обслуговування позик та масового неповернення боргів. Масові випадки передачі боргів від банків колекторським кампаніям загрожують новим соціальним сплеском. Відповідно, вирішення проблеми неякісних активів у банківській системі України поки що залишається у порядку денному Національного банку України і Уряду України.

Таким чином, реформування банківської системи на глобальному і національному рівнях одночасно з удоско-

наленням регулятивної політики стає обов'язковим елементом стратегії виходу країни з фінансово-економічної кризи. Для України, найбільш постраждалої серед країн з ринком, що формується, реструктуризація банків є необхідним кроком у напрямі зміцнення стійкості банківської системи і відновлення довіри вкладників і кредиторів. При цьому, державна антикризова політика відіграє вирішальну роль, тому заходи повинні бути комплексними, узгоджені з усіма органами державного управління.

Першочергові антикризові заходи Уряду України спільно з Національним банком України були слабо впорядковані в єдину стратегію і вживалися в оперативному порядку у відповідь на кризові виклики. На сьогоднішні отримані позитивні наслідки від застосування цих заходів свідчать про виваженість і ефективність антикризової політики, що застосовувалася.

Проте вважаємо, що разом з оперативними заходами доцільно розробити заходи на досягнення середньострокових і довгострокових орієнтирів. Зокрема, вирішення питань накопичення проблемних активів у банківській системі, масових неповернень кредитів, сповільнення кредитування реального сектору економіки.

Політика центрального банку повинна бути більш прозорою і прогнозованою, з налагодженими комунікативними зв'язками з громадськістю, що формують позитивний імідж центрального банку, який стоїть на захисті вкладників. Також необхідно посилити контроль за банками, які отримали кредити рефінансування, підвищити дисципліну банків щодо виконання ними платіжних доручень клієнтів і повернення депозитів. Важливо підвищити рівень капіталізації банків і прискорити процеси консолідації банківської системи одночасно з розширенням залучення приватного сектору до переформування акціонерного капіталу банків.

1. Гальчинський А.С. Світова грошова криза: витоки, логіка трансформації. // Дзеркало тижня. - 2008. - №42(721). 2. Савлук М.І., Мороз А.М., Лазепко І.І., Пуховкіна М.Ф., Шамова І.В. Гроші та кредит: Підручник / Під заг. ред. М.І. Савлука. - 4 вид., перероб. і доп. - К.: КНЕУ, 2006. - 744 с. 3. Бланшар О., Каруана Х., Могадам Р. Перші уроки кризи / Міжнародний валютний фонд. - 2009. 4. Україна: економічний огляд / Світовий банк. - 2009. - 16 липня. 5. Бюлетень Національного банку України / Національний банк України. - 2008. - № 12. 6. За даними Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, <http://www.fg.org.ua>. 7. Холшер Д., Квінтін М. Урегулювання системних банківських крих / Міжнародний валютний фонд. - 2003. 8. Положення Національного банку України "Про регулювання Національним банком України ліквідності банків України" від 26.09.2006 р. № 378 зі змінами. 9. Постанова, Національний банк України, №282, 12.05.2009 "Про внесення змін до постанови Правління Національного банку України від 04.12.2008 №413 "Про окремі питання діяльності банків". 10. Strengthening liquidity standards 2: Liquidity reporting // Financial Services Authority, April 2009. 11. Порядок участі держави у капіталізації банків. Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 4 листопада 2008 р. № 960 (у редакції постанови Кабінету Міністрів України від 18 лютого 2009 р. № 148). 12. Global Financial Stability Report - April 2009. / International Monetary Fund. - 2009. 13. Special Liquidity Scheme: Market Notice/Bank of England.-2008. 14. Вісник Національного банку України. / Національний банк України.-2009.-№4(158).

Надійшла до редколегії 09.06.2009

Д. Рожко, асп.

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ФОРМУВАННЯ БЮДЖЕТУ ТА МОЖЛИВОСТІ ЙОГО ВИКОРИСТАННЯ В УКРАЇНІ

У статті розглянуто особливості формування бюджетів зарубіжних країн та визначено можливості використання зарубіжного досвіду в Україні.

The features of formation of budgets of foreign countries are considered and application possibilities in Ukraine are defined.

В сучасних умовах бюджет є обов'язковою умовою ефективного функціонування будь-якої держави і розвинені зарубіжні країни пройшли значний шлях, який вимірюється сторіччями, завдяки чому кожна країна напрацювала свою схему бюджетних відносин.

У кожній країні структура державного бюджету має свої національні особливості. Вона залежить від характеру адміністративної системи, структурних особливостей економіки й інших факторів. Формування Державного та місцевого бюджетів – досить складний і тривалий процес. У зарубіжних державах існує практика складання